

YENİDEN DEĞERLEME ÜZERİNDE BİR KONUŞMA

Doç. Dr. Muzaffer Civelek*

ABSTRACT

The rapid upward movement in prices, occurred during the last decade, has caused considerable distortions on financial statements of the firms in Turkey. To eliminate these distortions to some extent, an amendment has been made in Turkish Law of Taxation Procedures which enables the firms to use Inflation accounting. Depending upon this amendment fixed physical assets and their accumulated depreciations can be adjusted in terms of 1982 by using restatement factors. Acquisition years of assets and their related restatement factors are 1982-1, 1981-2, 1980-3, ..., 1973-10. If the assets was acquired, in or before 1972 the restatement factor to be used is '11. After implementing the restatement procedure naturally a new account must be opened and credited for balancing accountig equation. This account is called «Revaluation Fund Account» and is accepted to be a part of owners equity. Since the restatement of the assets has been permitted for once, it is not a continuous process. Moreover, because of some other reasons it allows only partial and limited usage of inflation accounting. Benefits expected from the restatement of assets can be fully realized only by increasing capacity utilization rates and by emphasizing cost control and cost reduction techniques in the firms.

- A — Yıllardan beri üzerinde konuşulan yeniden değerlendirme nihayet yürürlüğe girdi.
- B — Biliyorum, fakat henüz ne kanunu, ne de bununla ilgili tebliğleri incelemek imkânı bulabildim. Vaktin varsa şurada oturup konuşalım.

* Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim üyesi.

A — Hay hay. Konuyu bir daha seninle konuşmak benim için faydalı bir tekrar olur.

B — Teşekkür ederim. Herşeyden önce şunu sorayım. Kanun hangi işletmeleri kapsıyor?

Hangi İşletmeler?

A — Bilanço esasına göre defter tutan gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerini kapsıyor. İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükellefler, serbest meslek kazanç defteri tutan serbest meslek erbabı, ziraî işletme hesabı esasına göre kazançları tesbit edilen çiftçiler haliyle kapsam dışı kalmaktadır.

B — Başka?...

A — İmtiyazlı şirketler ve dar mükellefler de kapsam dışı kalmaktadır.

B — Yeniden değerlendirme bir mecburiyet mi? Yoksa...

A — Hayır, hayır. Genellikle isteğe bağlı. Gördüğüm kadarıyla bunun üç istisnası var. Bir tanesi sermayesi tamamen hazineye ait olan ve kurumlar vergisine tâbi İktisadi Devlet Teşekkülleri, diğeri 1982 de yeni ortak almak suretiyle sermayesini arttıran kurumlar vergisi mükellefleri, bir diğeri de yine 1982 de hazine fonlarından yardım olan Kurumlar vergisi mükellefleridir. Bu işletmeler yeniden değerlendirme yapmak zorundadır.

B — Değerlemeye konu olan varlıklar neler?

Hangi Varlıklar?

A — Herşeyden önce varlığın amortismanına tâbi bir iktisadi kıymet olması gerekiyor.

B — O halde stoklar, iştirakler, yabancı paralar, peşin ödenmiş giderler gibi enfişyon muhasebesinde nakdi olmayan kalemler arasında sayılan ve bu bakımdan değerlendirme konusu yapılan varlıklar değerlendirme dışında bırakılıyor.

A — İştirakler dışında dediğiniz doğru. Ayrıca değerlendirme dışı bırakılanlar bunlardan ibaret de değil. Bir kere iktisap değeri 5000 lirayı aşmayan varlıklar değerlendirme konusu değil. Asıl önemlisi varlığın aktifleştirilmesinden sonra ortaya çıkan ve maliyet be-

delince eklenen kur farkları, sinema filmleri, alâmeti farika hakları, peştemallık, ilk tesis ve taazzuv giderleri, organizasyon etüd, arama giderleri kapsam dışı. Görüldüğü gibi bunların çoğu gayri maddi varlıklar... Kanun, bunlara benzeyen diğer varlıkları da değerlendirme dışında bıraktığından demin saydıklarımına telif haklarını, imtiyaz haklarını, lisans ve know-how sözleşmelerinden doğan hakları, marka ve ticaret ünvanı gibi maddi olmayan varlıkları da ilave edebiliriz.

B — Aklıma gelmişken şunu da sorayım: Hâlen kullanılıyor olmasına rağmen tamamen amortize edilmiş veya aktifte bir iz değerle muhafaza edilen varlıkların durumu nedir?

A — Bunların değerlendirilebilmesi için rayiç bedellerinin bulunmasına ihtiyaç vardır. Oysaki getirilen sistem tarihi maliyetlere dayanmaktadır ve bunların belli katsayılarla ayarlanmasından ibarettir. Eğer aktifte ayarlanacak tarihi bir maliyet yoksa, değerlendirme de söz konusu değildir.

B — Bir varlığın yeniden değerlendirilebilmesi için amortismanına tabi olmayı ön şart olarak belirtmişsiniz...

A — Evet, evet... Bu bakımdan amortismanına tabi olmayan arsa ve araziler de elbette değerlendirme konusu olmayacaktır.

B — Anladığım kadarıyla kısmi bir yeniden değerlendirme karşındayız. Bina, makina, tesisat, gemi, taşıt araçları, değeri 5000 liryı aşan demirbaşlar gibi reel sabit varlıklarla sınırlı bir yeniden değerlendirme...

A — Yalnız «iştirakler»in özel bir durumu var. Biliyorsunuz iştirakler reel değil nominal varlıklardandır. Bununla beraber dolaylı olarak yeniden değerlendirilebilmektedir.

B — Konuyu biraz açar mısınız?

A — İştiraklerin değerlemeye tâbi tutulabilmesi için herşeyden önce iştirak eden ve edilen firmanın kurumlar vergisi mükellefi olması gerekir. Bundan sonra ikinci şart iştirak edilen firmanın yeniden değerlendirme yapmış olmasıdır. Bunları dikkate alınmadan sizin kendiliğinizden iştirakleri -reel sabit varlıklar gibi- değerlemeniz mümkün değildir. İştirak ettiğiniz kurumun yeniden değerlendirme yapmasından sonra ortaya çıkacak değer artış fonundan payınız iştiraklerinize ilave edebileceğiniz tutarı gösterecektir. Bundan sonra muhasebe, bu tutar kadar iştirak-

lerinizi borçlandıracak ve pasifte «özel karşılık hesabı» açacaktır.

B — O halde öncelikle şu «değer artış fonu» üzerinde durmak gerekiyor. Bu fonu nasıl bulacağız?

Değer Artış Fonu

A — Değer artış fonu, aktifte yeniden değerlendirilen varlık hesaplarındaki artışı pasifte dengeleyen bir hesaptır. Hecaplanmasına gelince... Değerlemeden sonraki net aktif değer ile değerlendirilmeden önceki net aktif değer farkından ibarettir.

B — Net aktif değer nedir?

A — Değerlemeye konu olan varlığın bilanço değerinden birikmiş amortismanları indirirsen net aktif değeri bulursun. Eğer direkt amortisman yöntemi kullanılıyorsa net aktif değer, sabit varlık hesabının borç bakiyesi olarak kendiliğinden ortaya çıkar.

B — Bir örnek verirsen daha iyi anlayacağım.

A — Örnekten önce yeniden değerlemede kullanılacak katsayılardan bir nebze bahsedelim. Hemen belirtiyim ki, yeniden değerlendirme 31.12.1982 itibarıyla yapılacaktır. Ve 1982 ye ait katsayı 1'dir. Daha doğrusu 1982 de aktifleşen varlıklar değerlendirilmemiştir. Önceki yıllara doğru gittikçe katsayı her yıl için «1» artmaktadır. 1981 için 2, 1980 için 3, 1972 için 11 gibidir. 1972 den önce aktifleştirilen kıymetler için, hangi yıl olursa olsun, katsayı 11'dir. Şimdi 1980 de 5.000.000 liraya aktifleştirilmiş sabit varlığın % 12 amortismanına tabi olduğunu düşünelim. Üç yılda biriken amortisman 1.800.000 olduğuna göre değerlendirilmeden önceki net aktif $5.000.000 - 1.800.000 = 3.200.000$ liradır. Şimdi söz konusu sabit varlığı ve birikmiş amortismanını, yeniden değerleyelim ve yeni varlığı bulalım. 1980 deki katsayı 3 olduğuna göre yeni net aktif değer $3.200.000 \times 3 = 9.600.000$ liradır. Diğer bir hesaplayışla $(5.000.000 \times 3) - (1.800.000 \times 3) = 15.000.000 - 5.400.000 = 9.600.000$ liradır.

B — Değerlemeden sonraki net aktif değerden öncekini çıkarırsak «değer artış fonu» elde edeceğimize göre, aradığımız rakam, $9.600.000 - 3.200.000 = 6.400.000$ liradır.

- A — Tabiatıyla bu tutar pasifte yer alacaktır. Pasifte birikmiş amortismanlar $5.400.000 - 1.800.000 = 3.600.000$ arttığından toplam pasif artışı $6.400.000 + 3.600.000 = 10.000.000$ lira olacaktır. Pasifteki bu artışlar aktifte ilgili sabit varlık hesabı ile dengeleneceğine göre yevmiye kaydı kendiliğinden ortaya çıkmaktadır :

Sabit Varlıklar H.	10.000.000.—	
Değer Artış Fonu H.		6.400.000.—
Birikmiş Amortismanlar H.		3.600.000.—

- B — Demin yaptığımız hesaplamayı her sabit varlık için ayrı ayrı yapmak gerektiği de anlaşılıyor. Varlığın yeni değeri $5.000.000 + 10.000.000 = 15.000.000$ lira olduğuna göre yeni amortismanların da yeni değer üzerinden ayrılması gerekir değil mi?

Yeni Değerlerin Amortismanı

- A — Hem evet, hem hayır!
- B — Ne demek oluyor bu?
- A — Kurumlar vergisi mükellefleri için «hayır»la karışık bir «evet»! Gelir vergisi mükellefleri için sadece «hayır»!
- B —
- A — Önce kurumları ele alalım. Eğer yeniden değerlendirilmiş varlık gayri menkul ise «hayır». Yani gayri menkul yeni değil eski değeri üzerinden amortismanına tâbî tutulacaktır. Ancak gayrimenkulün mütemmim cüz'ü ve teferruatı mahiyetinde olup müstakilen amortismanına tâbî varlıkların amortismanı yeni değerleri üzerinden hesaplanacaktır. Burada cevap «evet» oluyor.
- B — Aktif gayrimenkul değilse?.. Özellikle makina ve tesisler...
- A — Bu takdirde yeni değer esas alınacak.
- B — Peki ferdi işletme, adi şirket, kolektif şirket, adi komandit şirket gibi sahip ve ortakları gelir vergisi mükellefi olan işletmelerde uygulama nasıl olacak?
- A — Bunlar için cevap «hayır». Yani amortisman eskiden olduğu gibi önceki değerler üzerinden ayrılacak. Varlık yeniden değerlendirilmiş olsa bile...

B — Kurumlarda artan amortismanları yine gider olarak yazabilecek miyiz? Meselâ genel imalât gideri gibi...

A — Elbette.

Fondaki Hareketler ve Sonuçları

B — İstersen değer artış fonuna dönelim. Mâlî ve hukuki açıdan ne ifade ediyor onun üzerinde duralım.

A — Konu, kurumlar ile diğer gruptaki işletmeler arasında yine farklılık arz etmektedir. Sahipleri gelir vergisi mükellefi olan işletmelerde fonun fonksiyonu bilançoğu gerçekçi bir finansal tablo haline getirmekten ibarettir. Vergisini ödemedi bu fonu yerinden oynatmak mümkün değildir. Sermaye ilavesi dahil başka bir hesaba nakli, geçmiş yıl zararına mahsup edilmesi, işletmeden çekilmesi onu vergiye tâbi bir kazanç haline getirmeye yeterlidir. Fonun sermaye ilavesine bir örnek vereyim. Kâr payı A ortağı için % 60, B ortağı için % 40 olan bir kolektif şirkette 1983 kârı 1.000.000 lira olsun. Yapılan yeniden değerlendirme sonunda 500.000 liralık değer artış fonu bu dönem içinde sermayeye ilave edilmiş bulunsun. Bu durumda ilk adımda değer artış fonu sermayeye ilave edilecek ikinci adımda kazanç olarak kâr/zarar hesabına nakledilecektir (burada ortaklar cârî hesapları kullanabilir). Üçüncü adımda kâr/zarar hesabının yeni bakiyesi vergi matrahı olarak cari hesaplara taşınacaktır. Bunları yevmiyeleştirirsek :

1.			
	Değer artış fonu	500.000.—	
	Sermaye H.		500.000.—
2.			
	Ortak A, C/H	300.000.—	
	Ortak B, C/H	200.000.—	
	K/Z H		500.000.—
3.			
	K/Z H.	1.500.000.—	
	Ortak A, C/H.		900.000.—
	Ortak B, C/H.		600.000.—

Fonun nakit olarak çekilmesi veya zararın mahsubu halinde, sermaye hesabının yerini sırasıyla kasa ve geçmiş yıl zararları hesabı alacaktır.

B — Bu fon sermayeye katılabilmeliydi. Vergisiz olarak...

A — Zannedirim bunun sebebi, kurumlaşmayı teşvik etmektir. Çünkü içinde bulunduğumuz 1983 yılında ferdi işletmeler sermaye şirketine devrolunursa veya kollektif ve adi şirketler sermaye şirketine dönüşürse, fon, devroldukları veya dönüşükleri sermaye şirketine sermaye olarak konabilecektir. Hem de vergisiz olarak... Ancak yeniden değerlendirme katsayılarla yapıldığında buna izin vardır. Aksi takdirde, yani T.T.K. esaslarına göre piyasa raiciyle yapılacak değerlendirme sonunda elde edilen fonun sermayeye vergisiz olarak konması mümkün değildir. Ayrıca şunu da ilave edeyim : Kurumlaşmanın bir an önce, 1983 de olması da istenmiştir. Nitekim 31.12.1983 den sonra vuku bulacak bir katılma veya nevî değiştirmede, sabit varlıklar yeniden değerlendirilmiş olsa bile, kurumda eski değerleri üzerinden amortismanına tabî olacaktır. Bu durum kurumlaşmadaki gecikmeyi cezalandırır niteliktedir.

B — Açıklamalarından, kurumların fonu vergisiz olarak sermayelerine ilave edebilecekleri sonucunu çıkarıyorum.

A — Evet, vergisiz olarak fonun istedikleri kadarını sermayelerine ilâve etmek suretiyle ortaklarına bedelsiz hisse senedi verebilirler. Yalnız sermayeye ilave dışında fonun başka bir hesaba nakli, işletmeden çekilişi ve geçmiş yıl zararlarından mahsubu kazanç sayılıp vergilendirilmektedir. Şunu da belirteyim ki, 1982 de yeni ortak olmak suretiyle sermayelerini arttıran ve hazineden yardım alan kurumlar, değer artış fonunu sermayelerine ilave etmek zorundadırlar. Bunlar için söz konusu tasarruf, ihtiyarî değildir.

B — Bir kurum yeniden değerlendirme yaptığı, değer artışını sermayeye ilâve ettiği takdirde buna iştirak eden kurumun da iştirakini yeniden değerlendireceğini ve bunun sonucu pasifte «özel karşılık hesabı» açacağından bahsetmiştin. Bu da sermayeye vergisiz olarak ilave edilebiliyor mu?

A — Edilebilir. Yalnız karşılık hesap edilirken iştirakin nominal değerinin kullanılmasına dikkat edilmelidir.

- B — Diyelim ki, kurum, değer artış fonunu ve varsa özel karşılık hesabını sermayeye ilâve etmedi. Bilançoda öylece kaldı.
- A — Bu durumda söz konusu pasif hesaplar yine sermayenin bir cüz'ü addedilmekte, T.T.K.'nin 422. maddesinin uygulamasında ödenmiş sermaye sayılmaktadır. Böylece sermayeye ilâve işlemi yapılsa da, yapılmasa da kurumun borçlanabilmesi için daha gerçekçi bir temel oluşmakta, özellikle yeni tahvil çıkarma imkanı büyümektedir. Nitekim yeni tahvil ihraç tavanını [(ödenmiş sermaye + değer artış fonları) - varsa zarar] şeklinde formüle edebiliriz. Eğer anonim şirket, hisse senetlerini halka arzemiş veya 100'den fazla ortağı olduğu için arzemiş sayılan bir işletme ise, bu formüle (+) olarak yedek akçeleri de ilave edebiliriz.
- B — İsterseniz bir örnek olarak yeniden değerlemeyi bir tablo üzerinde uygulayalım.

Bir Örnekle Yeniden Değerleme

- Farz edelim ki, değerlendirilecek iki aktif kalekimizden bina 1970 de, makineler 1975 de aktifleştirilmiş olsun. Amortisman oranları sırasıyla % 2 ve % 10 bulunsun. Hesaplamalara geçmeden şunu sorayım: Örnekteki firma sadece makinaları değerlendirse, bu mümkün müdür?
- A — Kısmî bir değerlemeye izin verilmiştir. Ancak işletme yeniden yapmak zorunda olan bir kurum veya iktisadi devlet teşekkülü ise zannedirim kısmî bir uygulama yapılamaz.
- B — Bilgi için sordum. Tabloda her ikisini de değerlendireceğim. Sütunları doldururken dikkat edilecek hususları açıklamalar bölümünde belirteceğim.

YENİDEN DEĞERLEME CETVELİ

1	2	3	4	5	6 (4-5)	7	8 (7x4)	9 (7x5)	10 (8-9)	11 (10-6)	12
Varlığın Cinsi	Aktife Giriş Tarihi	Amortisman Oranı (1)	Aktife Giriş Değeri (2)	Birikmiş Amortisman Tutarı (3)	Değerleme Amortisman Önce Net Aktif Değeri	Değerleme Amortisman Önce Net Aktif Değeri	Varlığın Yeni Değeri	Amortismanın Yeni Tutarı	Değerleme Den Sonra Yeni Net Aktif Değer	Artışı (4)	Amortismanı (5)
Bina	1970	% 2	3.000.000	780.000	2.220.000	11	33.000.000	8.580.000	24.420.000	22.200.000	60.000
Makinalar	1975	% 10	4.000.000	3.200.000	800.000	8	32.000.000	25.600.000	6.400.000	5.600.000	3.200.000
Toplam			7.000.000	3.980.000	3.020.000		65.000.000	34.180.000	30.820.000	27.800.000	3.260.000

AÇIKLAMALAR :

(1) Yatırım harcamalarının yapıldığı yıl değil, aktifleştirilip amortisman ayrılmaya başlanan yıl esas alınacaktır.

(2) a— Varlığın aktife girmesinden sonra tahakkuk eden ve maliyete eklenen kur farkları düşülerek bulunur.

b— Varlığın aktife girmesinden sonraki yıllarda doğan ve maliyete eklenen faizler ile gayrimenkulleri genişletme ve kıymetini devamlı olarak arttırmak amacıyla yapılan ve maliyete eklenen giderler dahildir. Ancak bunlar aktifleştirildikleri yıllar dikkate alınarak yeniden değerlendirilir.

c— Henüz yapılmakta olan yatırımlar burada yer almaz.

(3) a— Bazı yıllarda hiç ayrılmayan veya düşük ayrılan amortisman varsa bunlarla ilgili meblağlar eklenecektir.

b— Varlığın aktife girmesinden sonra tahakkuk eden ve maliyet eklenen kur farkı varsa bunlara ait amortisman tutarları düşülür.

(4) Bilançonun pasifinde yer alacak «değer artış fonu» envanter defterinin ayrı bir sayfasına kaydedilecektir.

(5) Normal amortisman uygulanıyorsa buna devam edilecektir. Azalan bakiyeler usulü uygulanıyorsa normal amortismanına geçilebilecektir.

A — Tablo ilâve ettiğın son sütun hariç, genel tebliğde hazırlanması istenen şekle tamamen uyuyor. Tablodan derlediğimiz bilgilerle yevmiye kaydını yapabiliriz.

Bina H.	30.000.000*	
Makinalar H.	28.000.000**	
Değer Artış Fonu H.		27.800.000
Birikmiş Amortismanlar H.		30.200.000***
<hr/>		
	*33.000.000 — 3.000.000	
	**32.000.000 — 4.000.000	
	***34.180.000 — 3.980.000	

Değerlenen Varlıkların Satışı

B — Yeniden değerlendirilen varlıkların satılması halinde muhasebe kayıtlarının nasıl yapılacağını araştırırsak şimdi de...

A — Eğer varlığa ait değer artış fonu herhangi bir hareket görmemiş ise, yani bilançoda aynen muhafaza ediliyorsa amortisman gibi işlem görecektir. Meselâ az önce düzenlediğimiz tabloda ki Makinalar 1984 de 8.000.000 liraya peşin fiyatla satıldığı zaman değer artış fonu, birikmiş amortismanlar gibi borçlandırılacaktır. Şöyle :

Değer Artış Fonu H.	5.600.000	
Birikmiş Amortismanlar H.	28.800.000*	
Kasa H.	8.000.000	
Makinalar H.		32.000.000
K/Z H.		10.400.000**

* 1983 de ayrılan amortisman dahil.

** Satış kârı.

Değer artışı sermayeye ilâve edilmiş ise kâr ve zararının hesaplanmasında dikkate alınmaz, yani amortisman gibi işlem görmez :

Birikmiş Amortismanlar H.	28.800.000	
Kasa H.	8.000.000	
Makinalar H.		32.000.000
K/Z H.		4.800.000

Görüldüğü gibi kurumlarda fonun sermayeye ilave edilmiş olması bu açıdan da işletme lehine olmaktadır. Nitekim bu durumda daha düşük bir satış kârı, dolayısıyla vergi avantajı söz konusudur. Hatırlayacağın gibi gelir vergisi mükelleflerinde fon, sermayeye katıldığı sırada kazanç olarak vergi matrahını eklediğinden böyle bir avantaj söz konusu değildir.

B — Yalnız burada amortismanı yeni değer üzerinden ayrılan bir varlığın satışı örnek olarak seçildi. Yeniden değerlendirildiği halde eski değerine göre amortisman ayrılan varlıkların satışı halinde durum ne olacaktır?

A — Yapılacak uygulama demin anlattığımdan farklı değildir. Değer artış fonunun bilançoda muhafaza edilmiş olması halinde verilecek cevap yine, meselâ, sermayeye ilâvesi halinde verilecek cevaptan farklı olacaktır. Önce fonunun muhafaza edildiğini farzedelim. Bu durumda fon, amortisman gibi işlem görecektir. Örneğimizdeki Bina, 1984'de 20.000.000 liraya satılmış ise kayıt şu şekilde yapılacaktır.

Değer Artış Fonu	21.200.000	
Birikmiş Amortismanlar H.	8.640.000*	
Kasa H.	20.000.000	
Bina H.		33.000.000
K/Z H.		16.840.000

* 1983 amortismanı dahil.

Fon sermayeye eklenmiş ise yevmiye kaydı şöyledir :

Birikmiş Amortismanlar H.	8.640.000	
Kasa H.	20.000.000	
K/Z H.	4.360.000	
Bina H.		33.000.000

B — O halde gerek gelir vergisi, gerekse kurumlar vergisi mükellefleri açısından varlıkların satışında uygulanacak muhasebe kayıtlarında farklılık olmayacaktır, diyebilir miyiz?

A — Evet diyebiliriz. Yalnız bir noktaya dikkatini çekmek isterim. Hatırlarsan fonun her hareketi vergi konusu oluyordu. Bunun bir tek istisnası kurumlarda sermayeye ilâvesidir. Eğer satış-

tan sonra değer artış fonu herhangi bir suretle sermayeden çekilirse çekilen kısım kurumlarda o dönemin kazancı sayılacaktır. Böylece vergisini ödemedi fonları işletmeden çekme yolu da kapatılmış olmaktadır.

- B — Satışlar sonucu ortaya çıkan kâr, varlıkların yenilenmesinde kullanılabilecek mi?
- A — Evet bu kârlar, eskiden olduğu gibi satılan varlıkları yenilemek amacıyla pasifte en çok üç yıl tutulabilir. Bu süreden sonra veya bu süre içinde terk, devir, tasfiye halinde ilgili dönem matrahına ilave edilir.

Değerlemenin Muhtemel Sonuçları

- B — Buraya kadarki açıklamalarınızdan getirilen hükümlerin enflasyon muhasebesine geçiş yolunda bir adım olduğu anlaşılıyor. Ümid edelim ki bu adımı yenileri takip etsin. En azından yeniden değerlendirme bir kereye mahsus olmasın.
- A — Gerçi katsayılar geçmiş yıllardaki fiyat artışını telafi edecek büyüklükte olmamakla beraber yeniden değerlendirme ile bilançolar kısmen de olsa gerçeği aksettirebilecektir. Anonim şirketlerde tahvil çıkararak yabancı kaynak temini genişlemiş olacaktır. Biliyorsun, işletmelerimizin öteden beri şikayet ettikleri konu fiktif kârlar üzerinden vergi ile Devletin, kâr dağıtımını ile hissedarların, ücret ile çalışanların aşırı taleplerine maruz kalmak idi. Makina ve tesislerine büyük yatırımlar yapmış kurumlarda amortisman giderlerindeki sıçrayışa eşit olarak fon tutulabilmesi, söz konusu talepleri sınırlandıracak ve bu durumdaki firmaları rahatlatacaktır. Bunun sonucu olarak beklentileri hep biliyoruz : Sermayeden ödemeler azalacak, likidite sıkıntısının hafiflemesiyle daha az yabancı kaynağa müracaat edileceğinden faiz yükü de azalacak, mevcut kapasite kullanımı artabileceği gibi, yeni yatırımlar da hızlandırılabilecektir. Burada önemi dolayısıyla amortismanların fon tutma fonksiyonu üzerinde bir nebze durmak istiyorum. Amortismanın bir bütün olarak ayrıldığı yılda fon tutabilme fonksiyonu kâr edildiğinde gerçekleşmektedir. Zarar halinde durum farklıdır. Eğer, zarar > amortisman ise o yıl amortismanın fon tutması mümkün değildir. Çünkü bu durumda amortisman giderlerinin ayrılmasından önce de zarar söz konusudur. Do-

layısıyla amortismanın çekip ayıracağı bir kaynak teşekkül etmemiştir. Fon tutma fonksiyonu zararın nakledildiği ileriki yılla ertelenmiştir. Eğer zarar < amortisman ise amortismanın ayrılmasından önce bir kâr mevcut demektir. Amortisman, bir gider olarak bu kârı emmekte, yani işletmede tutmaktadır ki bunun miktarı (amortisman-zarar) dır. Bir kurumlar vergisi mükellefi işletmenin, değerlendirme yapmaması ve yapması halinde tutabileceği fon miktarlarını kolayca bulabiliriz. Burada amortisman ayrılmadan önceki kârı 2.500.000 lira kabul ederek yine örneğimizdeki rakamları kullanalım :

	Değerleme yapmama	Değerleme yapma
Amortismandan önceki kâr	2.500.000	2.500.000
Amortisman	460.000	3.260.000
Net kâr (zarar)	2.000.000	(760.000)
Tutulan fon	460.000	2.500.000

- B — Örnekteki firmanın yeniden değerlendirme uygulaması ile aslında zarar ettiği için, fiktif kâr üzerinden vergilendirilmekten kurtulduğunun, 2.040.000 lira daha fazla fon tutabileceğinin, elde ettiği bu fonla daha az yabancı kaynağa müracaat edebileceğinin, dolayısıyla faiz yükünün azabileceğinin anlaşılması firma açısından elbette olumlu bir tablo sergilemektedir. Ayrıca söz konusu kurumun -bir anonim şirket ise- tahvil çıkarma imkânını 27.800.000 liralık değer artışı kadar genişlemiş bulunmaktadır. Bütün bunlar mevcut kapasiteyi daha yüksek seviyelerde kullanmak veya yenilemek için iyi bir fırsat olabilir. Ancak örneğimizde görüldüğü gibi sadece amortisman etkisi ile maliyetlerin 2.800.000 lira artacağı da gözden uzak tutulmamalıdır. Bu gibi artışların genel fiyat seviyesi artışını kamçılacağı beklenir. Maliyet artışlarının ise fiyatları yukarı çeken başlıca etken olduğu dikkate alınır, konunun bu açıdan ele alınması gerekli olmaktadır. Fiyat artışı yeniden değerlendirme yapan firmaların da girdilerini pahalılaştıracığından yeniden değerlendirme yoluyla elde edilebilecek fonlardan bir kısmının da bu artışlar tarafından emilmesi mümkündür. Fiyat artışlarının diğer

bir etkisinin satışlarda daralmaya yol açabilme ihtimalidir. Bu ihtimalin gerçekleşmesi amortisman yoluyla fon tutma imkânını veren asıl kaynağın -satışlar ve buna bağlı nakit girişleri- daralması demektir. Görüldüğü gibi yeniden değerlendirme işletmelere bir yandan ek fon tutabilme fırsatı sağlarken, diğer yandan bu fonu olumlu etkisini azaltıcı veya kaynağını daraltıcı bir rol oynamaya namzet görülmektedir.

A — Haklısınız. Bu ihtimallerin hepsi varid. Bu bakımdan olayların akışındaki olumsuz yönleri giderecek bir zorlama -isterseniz iyileştirme diyelim- gerekli olmaktadır. Kanaatimce zorlamanın odak noktasını maliyetler teşkil etmektedir. Eğer muhtemel ek maliyet artışları karşı yönden yapılacak iyileştirmelerle dengelenebilirse yeniden değerlemeden beklenen faydaların gerçekleşmesine ümit bağlayabiliriz. Bu iyileştirmeler neler olabilir? Bir tanesi mamul birimi başına maliyeti düşüren kapasite kullanım oranının artışıdır. İşletmelerimizi dış piyasalara yönelmeye zorlayan ekonomik politika uygulaması mevcut kapasitenin daha geniş bir ölçüde kullanılması bakımından daha da önem kazanmış bulunmaktadır. İşletmelerimizi zorlayan, onlara meydan okuyan bir diğer husus, çok ciddi maliyet denetimi ve maliyet indirimi (cost reduction) sorunudur. Yeniden değerlendirme, artan maliyetler ve azalan kârlılık dolayısıyla işletmelerimizin gözünü kendi iç bünyelerine, özellikle maliyetlerine daha çok çekecek olursa onlara en büyük iyiliği yapmış olacaktır. Maliyet denetimi ve indirimi tedbirleri ihracatın geliştirilmesi ile de yakından ilgilidir. Ve ihracat için gösterilen gayretler maliyetler için de gösterilmelidir.

B — Aslında ihrac edilen bir mal veya hizmetin gerisinde o ülkenin yaratıcılığı, her sahada verimli ve kaliteli üretimi, moral değerleri ve gücü yatıyor.

A — Bu bakımdan ben yeniden değerlemeye sadece dar anlamda finansal açıdan bakmanın doğru olmayacağını düşünüyorum. Eğer yeniden değerlendirme geçici finansal bir amaç olarak alınmayıp, sürekli iyileşme için denetim fonksiyonunu daha bilinçli olarak harekete geçirebilirse hedefine ulaşmış olacaktır.

B — Nasıl yani?

A — Yeniden değerlendirme enflasyonun mali tablolar üzerinde topladığı sisi kısmen dağıtırken işletmelerimizi kendi gerçekleri ile daha

cok yüz yüze getirmiş olacaktır. Bu, durum «geriyi besleme» olarak türkçeleştirilen feed-back sürecine katkıda bulunacaktır. Bu bakımdan ortaya çıkacak daha gerçekçi finansal yapının bundan sonraki çabalar için bir hareket noktası olabileceği ve düzeltici, iyileştirici tedbirleri yönlendireceği ümit edilebilir. Az önce belirttiğim gibi kapasite kullanımının artırılması, özellikle, maliyet denetimi ve indirimi projelerinin hazırlanarak uygulamaya konması birinci derecede önem taşımaktadır.

B — Özet olarak kalite, verim ve yaratıcılığı baş mesele haline getiren bir iş atmosferi ile dış dünyaya daha sağlıklı bir şekilde açılmak için, yeniden değerlendirme, işletmelerimizin kendilerini daha kapsamlı olarak gözden geçirmelerine vesile olabilir mi diyorsunuz?

A — Bu vesileyi bir fırsat saymalı diyorum.

B — O halde sonun başlangıcında mıyız, dersiniz?

A — Bir bakıma öyle.

